

genealogije i ostalih pomoćnih povijesnih znanosti. Kako njome započinje novi nakladnički niz *Katedarske knjižnice: Pomoćne povijesne znanosti* u izdanju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, nadajmo se da će druga knjiga donijeti rezultate nekih novih budućih istraživanja i da ju cjelokupna znanstvena zajednica neće trebati još dugo čekati.

Marko Vitez

Vesna Miović, *The Jews of the Dubrovnik Republic 1546-1808*, Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2024, 220 stranica

U izdanju Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku 2024. objavljena je knjiga Vesne Miović *The Jews of the Dubrovnik Republic 1546-1808* (nedugo potom izišlo je i hrvatsko izdanje). Već u svojim prethodnim radovima autorica se detaljno bavila tematikom Židova u Dubrovniku, pokazujući kontinuirani interes za proučavanje ove zajednice u specifičnom društvenom kontekstu Dubrovačke Republike. Minucioznim radom na arhivskom gradivu, oslanjajući se na relevantnu literaturu, svjetlo dana ugledala je knjiga s više od 200 stranica obogaćena raznovrsnim ilustracijama. Studija je logičan slijed autoričinih znanstvenih zanimanja, ali i istraživački iskorak jer se židovska zajednica počinje promatrati u cjelini prostora Dubrovačke Republike.

Koristeći učestali okvir historiografske struke koji se temelji na kronološkom promatranju povijesnih procesa, autorica nakon uvodnih riječi – *Preface* (9-10) – započinje rad s poglavljem *First Arrivals* (11-20). Istražujući prve valove židovskoga doseljavanja u Dubrovnik, razmatra motive njihova dolaska, uključujući i progone iz različitih dijelova Europe. Ističe da je dubrovačka

politika prema Židovima bila prožeta složenim balansiranjem između interesa Istoka i Zapada, u prvom redu Osmanskoga Carstva i Španjolske, što je utjecalo na regulaciju njihovih prava i obveza. Naime, nastojeći održati političku i ekonomsku ravnotežu, Dubrovačka Republika uspostavila je i pažljivo regulirala svoj odnos sa židovskom zajednicom, čime je osigurala njihovu integraciju u trgovački život, dok je istovremeno nastojala zadovoljiti zahtjeve i pritiske stranih sila te očuvati vlastite interese. U poglavlju *Establishment of the Ghetto in 1546* (21-29) prikazan je proces osnivanja, s naglaskom na strukturu, židovskoga geta u Dubrovniku, koji je uspostavljen 1546., a bio je smješten u donjem dijelu Lojarske ulice (današnje Žudioske), blizu gradskih institucija poput Luke, Sponze i glavne gradske ulice Place. Sljedeće poglavlje pod naslovom *Growth of the Jewish Community* (30-50) vodi nas i dalje kroz kontinuiranu dinamiku odnosa između dubrovačkih vlasti i Židova, uključujući utjecaj stranih sila, s posebnim naglaskom na papinske politike. Autorica analizira vanjske pritiske i političke interese koji su oblikovali status židovske zajednice pružajući uvid u njihov svakodnevni život, istražujući ulogu i aktivnosti židovskih liječnika, pisaca i trgovaca. *The Impact of the Jeshurun Trial in 1622* (51-56) donosi zanimljivu priču o sudskom procesu protiv Isaka Jeshuruna. Naime, Marija Matkova, optužena za ubojstvo dubrovačke djevojčice, tvrdila je da ju je Jeshurun nagovorio na taj čin. Proglašen krivim za podgovaranje na ubojstvo, osuđen je na 20 godina tamnice, a nakon dvije godine ipak je pomilovan, ali je morao odmah napustiti Dubrovnik. Tijekom suđenja Jeshurunu dubrovački geto praktički je nestao te su ostale samo četiri obitelji koje su ondje živjele. Nekoliko mjeseci nakon što je Jeshurun pušten iz zatvora Židovi su se postupno počeli vraćati u grad. Povratak Židova u Dubrovnik označavao je novu fazu njihove prisutnosti. U poglavlju *A New Beginning* (57-70) auto-

rica analizira kako su Židovi, usprkos pret-hodnim teškoćama, ponovo uspostavljali svoje mjesto u društvenom i ekonomskom životu grada, uključujući organizaciju stanovnja, obnovu i proširenje geta te potrebu za proširenjem vlastitoga groblja. Potres koji je pogodio dubrovačko područje 1667. imao je duboke posljedice na različite društvene i ekonomske aspekte stanovnika grada, uključujući i židovsku zajednicu. U poglavlju *After the Great Earthquake of 1667* (71-86) doznajemo na koji su način Židovi reagirali na nedaće uzrokovane potresom te kako su u suradnji sa sugrađanima sudjelovali u obnovi grada. U ovom poglavlju posebna pozornost posvećena je i procesima koji su se događali izvan grada, gdje je nesnošljivost bila naglašenija: stonski biskup prijetio je izopćenjem župljanima koji su nudili sklonište Židovima, a boravak Židova na Lastovu bio je strogo ograničen na samo osam dana, što je uvršteno i u Lastovski statut. U poglavlju *The Eighteenth Century: More Freedom* (87-120) autorica nas vodi kroz svijet Židova u Dubrovniku tijekom 18. stoljeća. Analizirajući promjene u uvjetima njihova života i poslovanja, opisuje stambene prostore unutar i izvan geta, kao i izvan gradskih zidina. Posebnu pozornost posvećuje različitim poslovima koje su Židovi obavljali i slobodi koju su imali u tim poslovima, što je omogućeno prilagođenim uvjetima i povećanom fleksibilnošću dubrovačkih vlasti. Autorica također osvjetljava važnost poslovne suradnje između Židova i dubrovačkih sugrađana katoličke vjeroispovijesti, koja je bila ključna za njihovu bolju integraciju i uspjeh u društvu. Ipak, odnosi nisu uvijek bili harmonični. Recimo, prisutnost kršćanskih sluškinja u židovskim domovima izazivala je napetosti, posebno u odnosu na crkvene vlasti. Da bi odgovorili na te izazove, Senat je uveo specifične provjere i kazne za sve prekršitelje u nastojanju da održi društveni sklad i time smanji sukobe. U poglavlju *From Everyday life* (121-160) autorica istražuje razne društvene

aspekte Židova u Dubrovniku, pružajući uvid u njihovu svakodnevicu kroz nekoliko tema. Najprije se osvrće na ulogu židovskih bratovština i škola, naglašavajući njihovo značenje u obrazovanju i vjerskom životu zajednice. Nadalje, autorica donosi podatke iz kaznenih spisa koji otkrivaju odnos sugrađana, države i suda prema Židovima, a koji onda posljedično pružaju uvid u svakodnevni život židovske zajednice. Više od 600 sudskih procesa vođenih između 1667. i 1808. u kojima su Židovi sudjelovali kao tužitelji, optuženici ili svjedoci nudi dublju perspektivu njihova pravnoga i društvenoga statusa. Tema koja se također istražuje u ovom poglavlju jest prelazak Židova na katoličku vjeru, pretežito radi društvene integracije i poboljšanja vlastitoga i obiteljskoga statusa. Autorica donosi i intrigantnu priču o Lidiji Pardo, mladoj ženi koja se odlučila zaručiti s Israelom Maestrom po vlastitoj slobodnoj volji. Na završnim stranicama ovoga poglavlja autorica promatra kazališni život grada. Tijekom 17. stoljeća kazališne družine često su prikazivale Židove u sporednim ulogama usklađenim sa stereotipima lihvara. S druge strane, autorica dokazuje da su Židovi počeli posjećivati kazalište u 18. stoljeću. U posljednjem poglavlju, *Conclusion* (161-165), autorica donosi pregled ključnih rezultata istraživanja, od kojih vrijedi ponoviti da je odnos dubrovačkih vlasti prema Židovima ovisio o nizu okolnosti, prvenstveno o ravnoteži moći unutar samoga Senata, kao i o odnosu između vlade i dubrovačkih nadbiskupa. Iako su povremeno postojali negativni trendovi, tolerancija vlasti i sugrađana katoličke vjeroispovijesti prema Židovima postupno je rasla, dostižući vrhunac krajem 18. stoljeća. Na zadovoljstvo čitatelja, knjiga ne završava zaključkom. Slijede prilozi, *Appendices* (167-188), koji sadržavaju različite popise Židova u Dubrovniku, pružajući čitatelju dodatne informacije koje omogućuju detaljniji uvid u strukturu i brojnost židovske zajednice tijekom promatranoga razdoblja. Na kra-

ju knjige nalaze se *Bibliography* (189-190), *Printed Sources* (191-202), *Index of Names* (203-211), *Index of Place-names* (212-213) te popis dosadašnjih izdanja Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku (214-219).

Studija Vesne Miović o Židovima u Dubrovačkoj Republici od 1546. do 1808. iscrpna je referenca za daljnja istraživanja o povijesnom položaju i ulozi židovske zajednice u Dubrovniku. Analitičkim pristupom i pažljivim korištenjem arhivskih izvora autorica pokazuje izrazito razumijevanje socio-političkih uvjeta i promjena koje su oblikovale život Židova tijekom gotovo tri stoljeća. Analizom odnosa između Židova i dubrovačkih vlasti razotkriva složene interakcije unutar društvenih, političkih i vjerskih struktura toga vremena. Njezin rad sustavno prati evoluciju tih odnosa, uvažavajući kompleksnost konteksta u kojem su se odvijali, čime ova knjiga postaje predmet zanimanja za sve koji žele bolje razumjeti ne samo povijest Židova u Dubrovniku nego i šire povijesne procese na mediteranskom prostoru. Autorica time doprinosi i hrvatskoj i inozemnoj historiografiji, donoseći nove spoznaje u pitanjima društvenih promjena, političkih utjecaja i kulturnih prilagodbi.

Ante Matuško

Hrvoje Gržina, Mario Stipančević, Student na bojištu. Dnevnički i fotografski zapisi Radovana Švrljuge 1916. – 1918., Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2023, 143 stranice

Ratni dnevnik koji je u drugoj polovini Prvoga svjetskog rata 1916./1918. vodio svršeni gimnazijalac (pred kraj rata student) Radovan Švrljuga objavio je 2023. Hrvatski državni arhiv, a priredili su ga Hrvoje Gržina i Mario Stipančević. Dnevnik je kao po-

vijesno vrelo u knjizi dopunjen i odabranim fotografijama koje je načinio sam Švrljuga ili se pak na njima nalazi. Objavljeno gradivo iz Hrvatskoga državnog arhiva darovala je 1988. prijateljica obitelji Švrljuga Neva Rošić, a sačinjavaju ga dvije ukoričene bilježnice Švrljugina dnevnika, album s 57 fotografskih otisaka i 254 negativa na staklu i filmu.

Prvo poglavlje svojevrsan je Švrljugin životopis koji su sastavili priređivači knjige, a nosi naslov *Pabirci o životu sušačkoga zubarara*. U njemu doznajemo da je on, punim imenom Radovan Ivan Ljudevit Švrljuga, rođen 20. prosinca 1897. u Karlovcu od oca Ljudevita, liječnika u Javnoj obćoj gradskoj bolnici, i Marije djevojački Polić. Osnovnu školu i Kraljevsku realnu gimnaziju završio je u rodnom gradu, gdje je, iako već u vojnoj službi, i maturirao u siječnju 1916. godine. Još u ranoj mladosti razvio je interes i strast prema fotografiranju, a u veljači 1914. na stranicama uglednoga *Ilustrovanog lista* objavljena mu je i prva fotografija pod naslovom *Zimski šport u Karlovcu*. S 18 je godina regrutiran, a u vojnoj službi proveo je kao pričuvni dočasnik i časnik u artiljerijskim postrojbama austrougarske vojske razdoblje od 15. kolovoza 1915. do 23. prosinca 1918. U Varaždinu je 1916. dva mjeseca polazio školu za pričuvne časnike, a iz svoje matične postrojbe u Zagrebu krajem te godine upućen je u čin desetnika na istočno bojište, na područje grada Lavova u zapadnoj Ukrajini. Tijekom prve polovine 1917. promaknut je najprije u čin vodnika, zatim zastavnika, a krajem godine upućen je u Beč na specijalističko školovanje za precizno lociranje protivničkoga topništva („Artillerie Messkurs“). Na području Lavova, a zatim i slovačkih Košica svoju je vojnu službu obavljao do početka 1918., kad je prebačen na jugozapadno bojište. Tamo je u ožujku 1918. promaknut u čin poručnika. Nakon višemjesečnoga nastojanja, u svibnju 1918. započeo je studij medicine na Medicinskom fakultetu u Beču, što je značilo završetak njegove vojne karijere na bojištima, a ujedno i zavr-